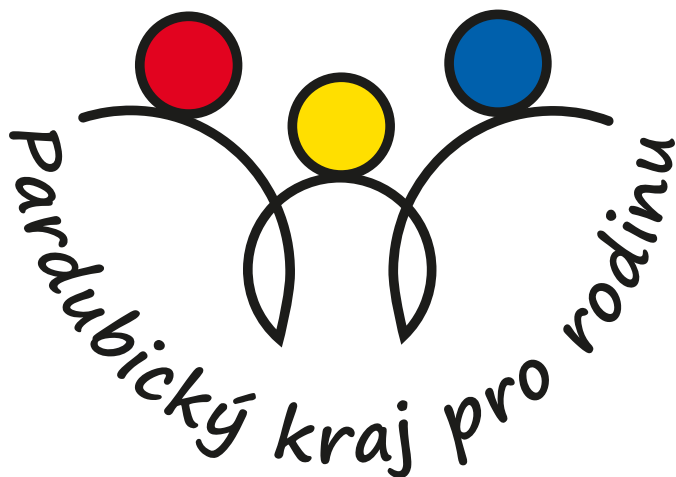

Koncepce rodinné politiky Pardubického kraje

Vybrané části

Pardubický kraj

Tato publikace poskytuje informace o výchozích myšlenkách Koncepce rodinné politiky Pardubického kraje, jejím analytickém ukotvení a dlouhodobých cílech rodinné politiky v kraji.

Koncepce rodinné politiky Pardubického kraje byla vytvořena v průběhu let 2018 až 2020 na základě programového prohlášení Rady Pardubického kraje.

Koncepce vznikla v rámci partnerství Pardubického kraje v systémovém projektu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky Koordinace opatření na podporu sladění pracovního a rodinného života na úrovni krajů, reg. č. CZ.03.1.51/0.0/0.0/15_009/0006233 („Krajská rodinná politika“), který je financován z Operačního programu Zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR.

Tuto koncepci připravovala skupina dvaceti krajských odborníků z různých oblastí, dotýkajících se rodinné politiky, tzv. regionální platforma rodinné politiky.

Platforma při přípravě koncepce spolupracovala s více než stovkou externích odborných konzultantů, kteří se účastnili kulatých stolů, workshopů a dalších pracovních setkání.

Všem patří velký dík a zároveň prosba o další spolupráci při realizaci této koncepce.

***Úplné znění koncepce je na webových stránkách
www.krajprorodinu.cz a www.pardubickykraj.cz.***

S ohledem na povahu koncepce a dlouhodobý charakter realizace opatření rodinné politiky, není její platnost časově ohraničena. Koncepce však bude v pětiletých časových intervalech aktualizována.

*Koncepce rodinné politiky Pardubického kraje byla schválena 25. 8. 2020
Zastupitelstvem Pardubického kraje.*

Úvodní slovo

Milí spoluobčané Pardubického kraje,

dostává se Vám do rukou materiál, který je komplexně zaměřen na podporu toho, co dává člověku zázemí, bezpečí a vytváří vzájemné vztahy důležité pro jeho další život, tedy na podporu rodiny. Pardubický kraj již od svého vzniku podporuje rodinnou politiku, a to jak finančně, tak i morálně. Nyní však přicházíme s koncepcí, která uceleně a v souvislostech cílí řadou opatření na podporu rodinného života v kraji.

Pardubický kraj se tímto zcela veřejně hlásí k podpoře rodin a ukazuje směry, kterými je možné rodinný život podporovat. Vede nás k tomu skutečnost, že rodina je základní jednotkou společnosti a pokud nejsou v rodinách dobré vztahy a společnost nevytváří příznivé podmínky pro rodinný život, není zdravě funkční ani společnost sama.

Přestože téměř vše, co je kolem nás, nějakým způsobem rodiny ovlivňuje, snažili jsme se koncepci rodinné politiky našeho kraje zaměřit na podstatu, na základní předpoklady pro rodinný život. Koncepce se tedy zabývá naplněním tří hlavních cílů. Prvním je výchova ke zdravým vztahům a podpora k rodičovství. Tento cíl vnímáme jako základní kámen, bez kterého nelze dále stavět. Dalším cílem je vytvářet příznivé podmínky pro rodinný život především v místě, kde rodiny žijí, ale také kde rodiče pracují, neboť práce velmi ovlivňuje život rodin. Třetím cílem je pomoc těm, kteří pomoc potřebují, tedy rodinám, dětem, seniorům a dalším, kteří se ocitli v nějaké nepříznivé situaci.

Pardubický kraj bude aktivně a průběžně naplňovat tuto koncepci, ale dobrý výsledek se dostaví jen tehdy, pokud se stejně aktivně k podpoře rodin přihlásí obce a města, zaměstnavatelé, státní správa, školy i neziskové organizace. Rozmanitost vlivů na rodiny je tak pestrá, že efektivní podpory nelze dosáhnout bez vzájemné spolupráce mezi těmito jednotlivými sektory.

Věřím, že díky postupným krokům a zmíněné spolupráci bude Pardubický kraj regionem, kde se skutečně rodinám dobře žije, kde občané jsou si vědomi důležitosti úplných rodin, kde mladí lidé rádi zakládají rodiny, rodiče mají čas na výchovu dětí a dobře fungují mezigenerační vztahy.

Pavel Šotola

*radní Pardubického kraje
pro sociální péči a neziskový sektor*

Obsah

Nezastupitelný význam rodiny	1
<i>Rodina jako základní jednotka společnosti</i>	<i>1</i>
<i>Úloha rodiny v životě člověka</i>	<i>1</i>
<i>Funkce rodiny</i>	<i>1</i>
<i>Důležitost funkční rodiny</i>	<i>3</i>
Vize života rodin v Pardubickém kraji	4
Shrnutí závěrů z analytické části krajské koncepce rodinné politiky	5
SWOT analýza vlivů na život rodin v Pardubickém kraji	6
<i>Silné stránky kraje</i>	<i>7</i>
<i>Slabé stránky kraje</i>	<i>7</i>
<i>Příležitosti</i>	<i>8</i>
<i>Hrozby</i>	<i>8</i>
Návrhová část - koncepční cíle a opatření	9
<i>Osvěta a výchova ke zdravým vztahům a podpora rodičovství</i>	<i>13</i>
<i>Vytváření příznivých podmínek pro rodinný život</i>	<i>16</i>
<i>Podpora a pomoc rodinám v nepříznivé životní situaci</i>	<i>21</i>
Vybrané ukazatele z analytické části koncepce	25
<i>Shrnutí základních tendencí života rodin v Pardubickém kraji</i>	<i>25</i>
<i>Demografický vývoj</i>	<i>26</i>
<i>Vzdělání a vzdělávání</i>	<i>28</i>
<i>Ekonomická aktivita</i>	<i>29</i>
<i>Domácnosti</i>	<i>29</i>
<i>Výstupy z kulatých stolů a workshopů</i>	<i>30</i>
<i>Výstupy z dotazníkových šetření</i>	<i>30</i>
<i>Členové regionální platformy rodinné politiky Pardubického kraje.....</i>	<i>31</i>
<i>Stálí externí odborní spolupracovníci regionální platformy</i>	<i>31</i>

Nezastupitelný význam rodiny

Rodina jako základní jednotka společnosti

- Rodina je **nejstarší základní společenství**. Je nejtěsněji spjatá svými vztahy uvnitř i navenek. Svými funkcemi a činnostmi **zabezpečuje potřeby svých členů i společnosti** jako celku.
- Rodina v historii **prochází neustálými změnami** co do své velikosti i významu. **Adaptuje se** přitom na možné proměny či vývojové stupně, kterým se také **pružně přizpůsobuje** a udržuje tak život člověka ve všech jeho sférách a cyklech.
- V **nejširším pojetí** můžeme rodinu chápat jako průsečík vztahů jejích členů s nej-různějšími komponenty prostředí blízkého či vzdáleného spektra.

Úloha rodiny v životě člověka

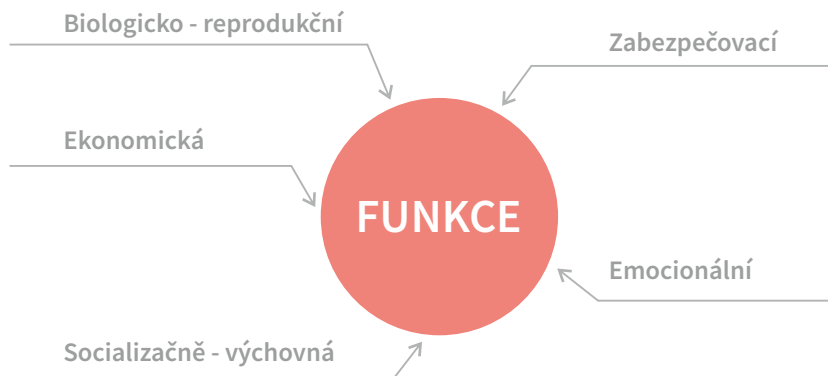
- V jedné ze svých hlavních úloh rodina poskytuje svým členům **péči a ochranu**, zvláště v obdobích, kdy **není s to se o sebe její člen či členové postarat**.
- Rodina umožňuje svým členům **tělesnou, duševní, duchovní existenci a rozvoj**, dává jim pocit **jistoty a bezpečí**. Pocit **klidu domova v kruhu svých nejbližších** se stává základním atributem, ve kterém jedinec nachází své zdroje a čerpá sílu.
- Neplní-li rodina své úlohy, znamená to pro člověka **závažné nebezpečí**, zasahující jej svou **dysfunkcí či afunkcí** na těch **nejcitlivějších místech**.

Funkce rodiny

- V průběhu **historického vývoje** se řada funkcí rodiny **změnila**. Se změnami společenských podmínek některé funkce rodiny **ustupovaly** do pozadí nebo zcela **zmizely**, jiné **nabývaly na závažnosti**.
- **Dříve** byla například celá rodina včetně dětí nucena **fyzicky tvrdě pracovat**, aby se jako celek **uživila**. V dnešních podmínkách **práce dětí za účelem obživy** de facto zcela **vymizela**. Naopak dnes stále více **na významu nabývá funkce emocionální** ve smyslu **uspokojení potřeby jistoty a citového zázemí** a také potřeby **seberealizace** pro všechny členy rodinného systému.

V současné době určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí:

❶ Biologicko-reprodukční funkce:

- Má zabezpečovat **udržení života početím a narozením** nového jedince. Tato funkce se sice může uplatnit mimo rodinu, **v rodině** však nabývá svůj **plný a pravý význam**.
- Nejde jen o to pouze přivést dítě na svět, ale také mu **zabezpečit potřebné podmínky života** a jeho další **vývoj**.

❷ Ekonomická funkce:

- V minulosti byla zvláště důležitá rodina jako výrobní složka, v současné době se stala rodina v převažující míře **spotřební jednotkou** zcela **závislou na výrobní činnosti společnosti**.
- Ovšem i dnešní rodina si udržuje jisté **prvky výroby**, za něž lze především pokládat **vnitřní činnosti rodiny**, vytvářející hmotné zabezpečení a hospodaření (úklid, příprava stravy a další domácí činnosti, které nejsou pro členy rodiny koníčkem, ale nutností).

❸ Zabezpečovací funkce:

- Netýká se pouze oblasti **materiální**, ale postupně přechází do oblasti **sociální, duševní až duchovní**. Má tedy také v nejširším pojetí poskytovat svým členům **životní jistoty**.

4 Emocionální funkce:

- V rodině je vázána na člověka **plně zralého, odpovědného**, pro něhož citový vztah není něčím chvilkovým, ale trvalou **bází jistoty a citovým zázemím** pro všechny její členy. Emocionalita je potřebná stejně tak **pro dospělé, jako pro děti**, i když zcela **v různé podobě a kvalitě**.
- Je třeba zdůraznit, že **zájem o dítě** a sledování **jeho prospěchu** pramení především z **emocionality zajišťující harmonický život rodiny i pocit celkového uspokojení a životního naplnění** pro všechny její členy.

5 Socializačně-výchovná funkce:

- Spočívá v opravdovém **zájmu o dítě a kvalitní péči o ně**, v jeho **výchově**, v jeho **přijetí, porozumění** jeho vývoji, **potřebám a požadavkům**, jež je nutno náležitým způsobem a s plným zaujetím pro dítě **uspokojovat a rozvíjet** všechny jeho schopnosti a možnosti. Při tom je vždy zapotřebí **prosazovat nejlepší zájem a prospěch dítěte, ochraňovat dítě** před nepříznivými situacemi a **učit** je, aby bylo **samo schopno jim čelit** a **vyrovnat se s nimi**. Těžištěm socializačně-výchovné funkce rodiny je **prosazování a ochrana dětských práv**, jak jsou obsaženy v Úmluvě o právech dítěte.
- Je to právě rodina, ve které dochází k **navazování prvních společenských vztahů**. Rodiče **učí** své děti **reagovat, jednat, přemýšlet**, učí **žádoucím sociálním chováním** — ať se jedná o **respekt k autoritám, upřímnost k přátelům, úctu k lidem okolo sebe, soucit se znevýhodněnými**. K těmto **hodnotám** je dítě primárně vedeno svými rodiči. Pouze takto lze vychovat člověka **silné osobnosti a morálních kvalit**, který bude stát „**na pevných základech**“ a posléze bude schopen **nejen fungovat** ve všech sférách života, **ale i předávat** tyto „pevné základy dalším generacím“.

Rodina tak vytváří pilíře, díky kterým pak celá společnost může být stabilní a dobře fungující.

Důležitost funkční rodiny

- Celek je víc než jeho části, dva jsou více než jeden, tři jsou více než dva. To jsou jednoduchá pravidla a zákonitosti, která mají v úvahách o rodině dvojitou platnost.
- Rodina je **základ každé společnosti**. Rodina je **celistvá, samostatná buňka**, která, když funguje, **jako opěrný sloup drží celý společenský systém**. Je-li funkčnost rodiny **narušena**, je celý systém **ohrožen**.
- **Vážme si rodin**, které, ač často nevědomě, **příkladně plní své úlohy a funkce**. Těmto rodinám patří **nejupřímnější poděkování** a také naše **nejvyšší uznání**!

Vize života rodin v Pardubickém kraji

Pardubický kraj je regionem, kde:

- *se rodinám dobře žije a kde občané kraje jsou si vědomi důležitosti úplných rodin*
- *mladí lidé rádi zakládají rodiny a rodiče mají čas na výchovu dětí*
- *školy na všech stupních vzdělávají žáky a studenty ke všeobecným a odborným znalostem a také ke zdravým partnerským vztahům, k manželství a rodičovství*
- *se ohroženým rodinám, dětem, rodičům, seniorům dostává potřebné míry pomoci*
- *občané kraje pečují o své zdraví*
- *je dostupná kvalitní zdravotní péče*
- *samospráva kraje a obecní samosprávy jsou si vědomy nenahraditelné role rodiny a vytvářejí podmínky a prostředí příznivé pro rodinný život*
- *zaměstnavatelé vytvářejí příznivé podmínky pro sladění rodinného a pracovního života*
- *si rodin, rodičů, dětí a všech generací v úctě váží veřejná správa, firemní i neziskový sektor*

Shrnutí závěrů z analytické části krajské koncepce rodinné politiky

- Základním nedostatkem v oblasti rodinné politiky je **nefunkčnost meziresortní spolupráce na státní úrovni**. Spolupráce je fakticky většinou deklarativní, v konkrétních případech však nefunguje efektivně. To je do jisté míry **saturováno funkční sítí sociálních a dalších souvisejících služeb na krajské úrovni**.
- Pro zlepšení povědomí o významu rodiny je na místě vytvořit **koncepci výchovy k rodičovství, zdravým partnerským vztahům, vztahům k seniorům a etickým a morálním hodnotám v rámci výchovně vzdělávacího procesu škol**.
- Je nutné se v daleko větší míře zaměřit na **otázký vlivu významných institucí a osobností na rodinu**, s cílem zvýšit hodnotu a kredit rodiny, podporovat soudržnost v rámci rodinného systému a vyzdvihovat rodinu jako primární společenskou jednotku.
- Podporovat **pomoc rodinám v rámci komunity**, např. mateřská a rodinná centra.
- **Podporovat spolky a sdružení**, které nepřímou formou utváří pozitivní morální a charakterový profil u dětí a mladistvých.
- Formou edukace se zaměřit **u zaměstnavatelů na vytváření podmínek pro sladování rodinného a pracovního života**.
- Rozvíjet **kvalitu vztahu mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem v kontextu lokality**, ve které zaměstnavatel provozuje svoji činnost.
- V rámci možností pracovat na **ocenění rodin**, které nezatěžují sociální systém a plní své základní funkce.
- Zajistit **návaznost odborných služeb** pro rodiny s dětmi, které se dostaly do obtížných životních situací, a to jak v oblasti vzdělávání, tak v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb.

Tyto závěry jsou pouze shrnutím nejvýznamnějších skutečností. Celý analytický materiál je v úplném znění koncepce rodinné politiky na webu www.krajprorodinu.cz a na www.pardubickykraj.cz.

Všechny analytické výstupy jako celek představují klíčové premisy návrhové části koncepce rodinné politiky.

SWOT analýza vlivů na život rodin v Pardubickém kraji

- *Silné a slabé stránky kraje v různých oblastech, které ovlivňují rodinný život, vypracovala regionální platforma projektu Krajská rodinná politika expertní metodou.*
- *Tyto poznatky byly následně průběžně v rámci přípravy krajské koncepce rodinné politiky ověřovány a dále rozvíjeny pomocí pracovních setkání odborníků (kulatých stolů a workshopů), komunikace s veřejností (dotazníková šetření) a analýzou dostupných dat (prostřednictvím Českého statistického úřadu).*

**Silné
stránky
kraje**

Příležitosti

**Slabé
stránky
kraje**

Hrozby

Silné stránky kraje:

- Bezpečnost, nízká kriminalita, kvalita všech složek integrovaného záchranného systému,
- kvalita životního prostředí,
- nízká nezaměstnanost,
- dostatečná síť základních i středních škol, existence univerzity,
- fungující síť sociálních služeb,
- existence dotačních programů na podporu prarodinných aktivit na úrovni kraje, obcí,
- v některých obcích funkční komunitní plánování sociálních a navazujících služeb,
- kvalitní služby Poradny pro rodinu Pardubického kraje a pedagogicko-psychologických poraden,
- existence školských poradenských pracovišť na školách,
- většina rodin má zájem pečovat o své členy v seniorském věku v domácím prostředí,
- kraj realizuje změny v péči o ohrožené děti,
- rozvinutá síť mateřských center, která nabízejí vzdělávací, komunitní a poradenské aktivity,
- široká nabídka pro aktivní využití volného času,
- realizace krajského projektu Přátelská nemocnice.

Slabé stránky kraje:

- Dlouhodobě nižší mzdy a důchody v mezikrajském srovnání,
- nedostatečné podmínky pro sladění rodinného a pracovního života, (nedostatek možností práce z domova, zaměstnání na zkrácený úvazek, zaměstnání s flexibilní úpravou pracovní doby apod.),
- chybí koordinace krajské rodinné politiky,
- nízká motivace obcí k finanční spoluúčasti na službách pro rodiny,
- chybí dostupné bydlení (pro rodiny i seniory),
- veřejnost má nízké povědomí o dostupných službách pro rodinu,
- nejednotný přístup škol k výchově k mateřství, otcovství, zdravým partnerským vztahům a k zodpovědnému rodičovství v rámci výchovně vzdělávacího procesu,
- absence systematické výuky etické výchovy na školách,
- nedostatek dětských psychologů, psychiatrů, pediatriů a dětských fyzioterapeutů,
- nedostatečná prostupnost a návaznost služeb pro rodiny v nouzi, seniory a osoby se zdravotním postižením.

Příležitosti:

- Využívání zdrojů funkčních rodin,
- růst počtu obyvatel a zvyšování kvality jejich života,
- vytváření příznivých podmínek pro sladění rodinného a pracovního života,
- vznik a realizace strategií dostupného bydlení,
- rozvoj činnosti neziskových organizací (spolků, klubů, ...) s vazbou na podporu zdravých vztahů v rodině,
- rozvoj činnosti zařízení pro mimoškolní výchovu a zájmové vzdělávání,
- včasná podpora rodin jako prevence jejich rozpadu,
- rozvoj podpůrných služeb pro rodiny v nouzi, seniory, osoby se zdravotním postižením,
- uplatňování principů Cochemské praxe s cílem včasné dohody rodičů o péči o dítě po rozvodu nebo rozvodu manželství,
- podpora náhradní rodinné péče a zároveň upouštění od ústavní formy péče,
- efektivní nastavení meziresortní spolupráce.

Hrozby:

- Dlouhodobě klesá počet úplných rodin,
- roste počet domácností jednotlivců,
- důsledky stárnutí populace,
- obecně nízká prestiž funkční rodiny,
- hodnotový systém mládeže je nekriticky ovlivněn sociálními sítěmi a médii,
- mládež má nízkou povědomost o významu rodiny a manželství,
- zvyšuje se nebezpečí sociální izolace v důsledku nadužívání internetu a počítačových her zejména u dětí a mládeže,
- různé formy závislostí jako je drogová, gamblerství, alkoholismus,
- chybí koncepčnost a provázanost podpory rodiny ze strany státu,
- státní finanční podpora neodpovídá potřebám rodin,
- chybí spolupráce mezi resorty na státní úrovni,
- zahraniční zaměstnavatelé se sídlem mimo ČR bez zájmu o podporu regionu.

NÁVRHOVÁ ČÁST - koncepční cíle a opatření

1. *OSVĚTA A VÝCHOVA KE ZDRAVÝM VZTAHŮM
A PODPORA RODIČOVSTVÍ*
2. *VYTVÁŘENÍ PŘÍZNIVÝCH PODMÍNEK
PRO RODINNÝ ŽIVOT*
3. *PODPORA A POMOC RODINÁM V NEPŘÍZNIVÉ
ŽIVOTNÍ SITUACI*

OSVĚTA A VÝCHOVA KE ZDRAVÝM VZTAHŮM A PODPORA RODIČOVSTVÍ

DÍLČÍ CÍL

**ZDRAVÉ VZTAHY
A PODPORA
RODIČOVSTVÍ**

**ZVYŠOVÁNÍ
POVĚDOMÍ
O VÝZNAMU
RODINA**

OPATŘENÍ

**ZDRAVÉ VZTAHY VE
SPOLEČENSTVÍ A KOMUNITNÍ
SETKÁVÁNÍ**

**METODICKÁ PODPORA
A VZDĚLÁVÁNÍ
PEDAGOGICKÝCH
PRACOVNÍKŮ**

**MEZIGENERAČNÍ
SOUŽITÍ**

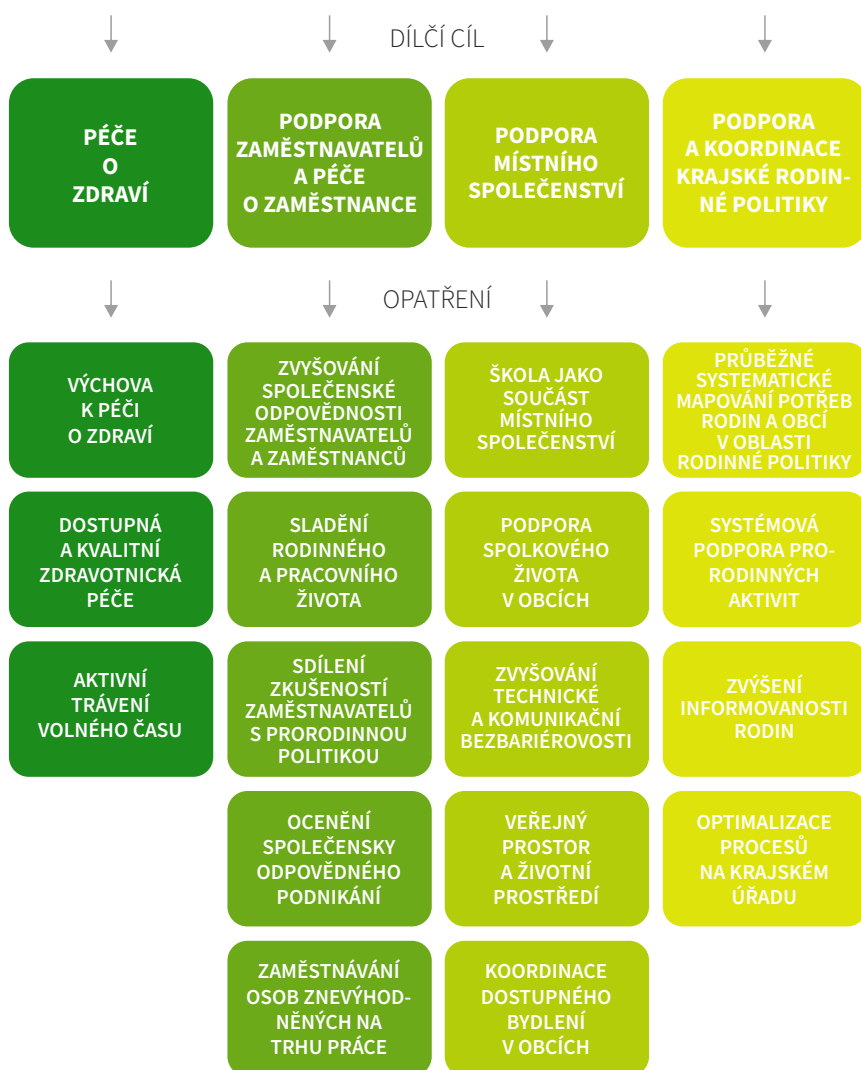
**PODPORA ŠKOL
PŘI ZAŘAZOVÁNÍ
ETICKÉ VÝCHOVY**

**VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY
PRO VEŘEJNOST**

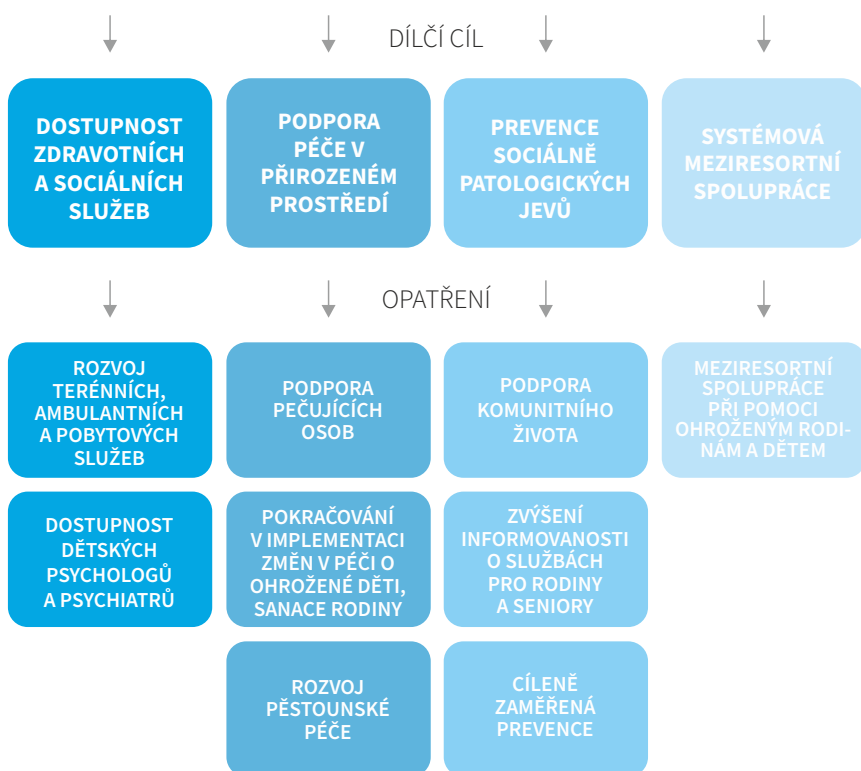
**PODPORA ŠKOL PŘI ZAŘA-
ZOVÁNÍ VÝCHOVY K RODIČOVSTVÍ
A KE ZDRAVÝM PARTNERSKÝM
VZTAHŮM**

**ROVNÝ PŘÍSTUP
KE VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ
Z RODIN SE SPECIFICKÝMI
POTŘEBAMI**

VYTVÁŘENÍ PŘÍZNIVÝCH PODMÍNEK PRO RODINNÝ ŽIVOT

PODPORA A POMOC RODINÁM V NEPŘÍZNIVÉ ŽIVOTNÍ SITUACI

I.

Osvěta a výchova ke zdravým vztahům a podpora rodičovství

Základním stavebním kamenem společnosti je funkční rodina. I funkční rodina však vyžaduje celou řadu široce zaměřených podpůrných opatření. Cílem těchto opatření je, aby funkce rodiny zůstaly zachovány anebo se dále rozvíjely a naplňovaly. Opatření čerpají v první řadě z přirozených zdrojů rodiny samotné a ze zdrojů místního společenství. Významným činitelem v oblasti podpory funkční rodiny je škola, která společně s rodiči zásadním způsobem formuje osobnost každého dítěte a mladého člověka.

1.1 Zdravé vztahy a podpora rodičovství

1.1.1 Zdravé vztahy ve společenství a komunitní setkávání

- Cílem opatření je podpořit místní společenství na úrovni obcí (nebo v případě velkých aglomerací na úrovni částí obcí), aby se jejich obyvatelé navzájem znali a měli navázané fungující vztahy. Takováto společenství dokážou přirozeně předcházet celé řadě problémů jednotlivců i problémů v rodinách, popřípadě mnoho problémů dokážou včas zachytit a efektivně je řešit, a to i bez vnější podpory.
- Místem pro tvorbu společenství může být například komunitní centrum v různých významech tohoto pojmu.

1.1.2 Mezigenerační soužití

- Cílem opatření je zvýšit prestiž seniorů ve společnosti, využít potenciálu a zejména zkušeností seniorů při různých činnostech pro rodiny a jejich členy a dále ukázat, že stárání je přirozená etapa lidského života.

1.1.3 Vzdělávací aktivity pro veřejnost

- Cílem opatření je zvýšit povědomí veřejnosti o významu rodiny jako instituce, zvýšit kompetence osob při výběru partnera, zvýšit kompetence rodičů při výchově dětí, podpořit aktivity v období stárnutí.

1.2 Zvyšování povědomí o významu rodiny

1.2.1 Metodická podpora a vzdělávání pedagogických pracovníků

- Cílem opatření je podpořit kompetence pedagogů při výchově a vzdělávání dětí a žáků v oblasti rodičovství, zdravých partnerských vztahů a etických a morálních hodnot a také při vytváření zdravého sociálního klimatu ve třídě z hlediska prevence sociálně-patologických jevů.
- Metodickou podporu a vzdělávání lze realizovat prostřednictvím krajských příspěvkových organizací (Centrum celoživotního vzdělávání - zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Pardubického kraje, Poradna pro rodinu Pardubického kraje, Krajské centrum primární prevence Pardubického kraje), případně i dalšími vzdělávacími institucemi.

1.2.2 Podpora škol při zařazování etické výchovy

- Cílem opatření je podpora systémového ukotvení etické výchovy do výchovně vzdělávacího procesu v rámci školních vzdělávacích plánů. Etickou výchovu lze využít jako účinný nástroj prevence sociálně nežádoucích jevů i zlepšování školního klimatu a formování charakteru dětí. Teoretické i praktické osvojení si etických a morálních hodnot je základním předpokladem pro smysluplný rozvoj osobnosti a vytváření zdravých vztahů.

- Cílem opatření je podpora systémového ukotvení etické výchovy do výchovně vzdělávacího procesu v rámci školních vzdělávacích plánů. Etickou výchovu lze využít jako účinný nástroj prevence sociálně nežádoucích jevů i zlepšování školního klimatu a formování charakteru dětí. Teoretické i praktické osvojení si etických a morálních hodnot je základním předpokladem pro smysluplný rozvoj osobnosti a vytváření zdravých vztahů. Opatření je zaměřeno na základní a střední stupeň vzdělávání.

1.2.3 Podpora škol při zařazování výchovy k rodičovství a ke zdravým partnerským vztahům

- Cílem opatření je podpořit školy základního i středního stupně vzdělávání, aby na základě rámcových vzdělávacích programů systémově implementovaly do výchovně vzdělávacího procesu prostřednictvím školních vzdělávacích plánů, především v rámci výuky občanské výchovy, výchovy ke zdraví a základů společenských věd, výchovu k rodičovství a ke zdravým partnerským vztahům. Základem výchovy k rodičovství je zejména mravní a citová výchova.
- Konkrétní systémová realizace výchovy může být zajištěna jak pedagogy školy, tak externími subjekty.

1.2.4 Rovný přístup ke vzdělávání dětí z rodin se specifickými potřebami

- Cílem opatření je zajistit v co největší možné míře přístup ke vzdělávání a dosažení vzdělání u rodin se specifickými potřebami. Jedná se o neúplné rodiny, rodiny s členem se zdravotním postižením, rodiny se třemi a více dětmi, rodiny ohrožené chudobou.
- Děti z uvedených rodin často mají horší podmínky k úspěšnému vzdělávání a následně pak k adekvátnímu pracovnímu uplatnění. Vzdělávání dětí nemusí vždy být prioritou těchto rodin, neboť řeší ze svého pohledu „důležitější“ problémy. Děti z těchto rodin bývají více ohroženy školním neúspěchem, předčasným odchodem ze vzdělávacího systému a různými sociálně patologickými jevy, což může ve svém důsledku negativně ovlivnit celou rodinu.
- Opatření zahrnuje také vytváření rovných příležitostí ke vzdělávání dětí distanční formou. Preferovaným způsobem vzdělávání zůstává jeho prezenční forma, nicméně je nutné podporovat dostupnost distančního vzdělávání všem žákům a studentům.

II.

Vytváření příznivých podmínek pro život

Kvalita života rodiny z velké části závisí na jejích vnitřních zdrojích, avšak neméně významný vliv na kvalitu života rodiny mají instituce a organizace utvářející podmínky, ve kterých rodina žije. Jedním z nejdůležitějších cílů, ke kterým by mělo vytváření příznivých podmínek pro rodiny směřovat, je umožnit rodině trávit dostatek času společně, aby se mohli její členové věnovat sobě navzájem, upevňovat své vztahy, vychovávat děti, starat se o členy rodiny, kteří potřebují péči a zároveň aby mohli členové rodiny navazovat a udržovat vztahy s ostatními rodinami, které tvoří místní společenství.

2.1 Péče o zdraví

2.1.1 Výchova k péči o zdraví

- Záměrem opatření je podpořit péči o tělesné i duševní zdraví občanů jejich vlastním úsilím, především z hlediska prevence onemocnění. Opatření zahrnuje i podporu dostupnosti poradenských služeb a relevantních informací. Cílovou skupinou jsou všechny věkové skupiny.

2.1.2 Dostupná a kvalitní zdravotnická péče

- Cílem opatření je zajištění zdravotnické péče z hlediska prevence – jedná se především o péči pediatrickou, praktické lékaře, stomatology, psychology, psychoterapeuty. Dostupnost a kvalita zahrnují hledisko místní, časové, informační, komunikační, finanční.

2.1.3 Aktivní trávení volného času

- Cílem opatření je vytvářet příznivé podmínky pro aktivní trávení volného času různých věkových a sociálních skupin se zaměřením na podporu trávení volného času rodiny společně. Zahrnuje i informovanost o možnostech trávení volného času a motivaci osob, aby volný čas trávili aktivně.

2.2 Podpora zaměstnavatelů a péče o zaměstnance

2.2.1 Zvyšování společenské odpovědnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů

- Opatření cílí na spolupráci zaměstnavatele i zaměstnance v dané lokalitě. Cílem opatření je vytvoření podmínek pro podporu lokálních projektů zaměstnavatelů a zaměstnanců.
- Opatření je také zacíleno na zaměstnavatele, kteří podporují společenství v místech, kde sami působí, včetně umožnění praxí a exkurzí žáků a studentů.

2.2.2 Sladění rodinného a pracovního života

- Cílem opatření je nastavení podpory a motivačních aktivit pro veřejnou správu a firemní sektor jakožto zaměstnavatele k sladění rodinného a pracovního života jejich zaměstnanců.
- K naplnění opatření přispěje podpora místní a lokální ekonomiky, řešení lokální zaměstnanosti, snížení dojížděky do zaměstnání, uplatňování zkrácených pracovních úvazků, nabídka DPP anebo DPČ, pružné rozvržení pracovní doby, možnost práce z domova, flexibilní opatření v oblasti dovolené, (možnost vlastního návrhu čerpání dovolené zaměstnancem, poskytování indispozičního volna - sick days), sdílení

pracovní místa, možnost návratu na původní pracovní pozici po rodičovské dovolené, nabídka kontaktu zaměstnavatele s rodičem na mateřské a rodičovské dovolené a postupné zapojování rodičů na rodičovské dovolené do přiměřených pracovních aktivit, zajištění péče o dítě (firemní mateřská škola, dětská skupina anebo mikrosjesle, zabezpečení péče o dítě v době prázdnin), zřizování firemních fondů kulturních a sociálních potřeb nebo sociálních fondů.

- Cílem je zajistit zaměstnancům více času, aby se mohli věnovat své rodině.

2.2.3 Sdílení zkušeností zaměstnavatelů s prorodinnou politikou

- Hlavním cílem tohoto opatření je vzájemná inspirace zaměstnavatelů, aby ve svých firmách zaváděli opatření na podporu rodinného života zaměstnanců.
- Východiskem opatření je, že zaměstnavatelé budou realizovat jen taková opatření, která jim dávají smysl. Smysl konkrétního prorodinného opatření spatří zaměstnavatelé nejlépe, pokud jim jej osvětlí osoba, která má vlastní zkušenosti s implementací opatření ve své podnikatelské činnosti.
- Důležitou aktivitou v této oblasti je pomoc zaměstnavatele rodinám zaměstnanců v nepříznivé životní situaci.

2.2.4 Ocenění společensky odpovědného podnikání

- Cílem tohoto opatření je z pozice Pardubického kraje pravidelně oceňovat takové subjekty a organizace, které se po všech stránkách chovají odpovědně a příkladně.

2.2.5 Zaměstnávání osob znevýhodněných na trhu práce

- Cílem opatření je přímá podpora znevýhodněných zaměstnanců, ale i podpora zaměstnavatelů, kteří znevýhodněné zaměstnance zaměstnávají, nebo je chtějí zaměstnávat. Znevýhodnění zaměstnance v kontextu rodiny spočívá především v jeho péči o jiného člena rodiny nebo v prostředí rodiny se specifickými potřebami.

2.3 Podpora místního společenství

2.3.1 Škola jako součást místního společenství

- Cílem opatření je podpořit obce, aby vnímaly školu jako efektivní nástroj k formování místního společenství. Zároveň je cílem opatření podporovat vedení škol při vytváření vnitřních i vnějších vztahů a pravidel škol tak, aby reagovaly na potřeby místních společenství.
- Škola není chápána jako uzavřená instituce, ale jako integrální součást obce a v tomto smyslu má potenciál hrát v místním společenství jednu ze zásadních rolí. Má jedinečnou možnost vést své žáky, ale i jejich rodiče, k žádoucímu chování a jednání a významně tak přispívat k eliminaci sociálně patologických jevů v místním společenství.

2.3.2 Podpora spolkového života v obcích

- Cílem opatření je systémová podpora spolkové činnosti, mimoškolního vzdělávání, dobrovolnictví (individuálního, firemního i poskytovaného úřady).
- Spolkový život je jednou z důležitých součástí místního společenství. Neziskové organizace, jejichž prostřednictvím se spolkový život nejčastěji odehrává, tak mají výrazný formativní charakter nejen pro svoje členy, ale pro celou společnost.
- Vztah obcí vůči spolkové činnosti nespočívá jen ve finanční podpoře.

2.3.3 Zvyšování technické a komunikační bezbariérovosti

- Cílem opatření je systémové zaměření se na bezbariérovost především veřejných prostor i na komunikační bezbariérovost ve smyslu srozumitelnosti a dostupnosti informací pro různé skupiny osob se specifickými potřebami. Opatření je zaměřeno na aktivity ovlivnitelné z pozice kraje potažmo obce, ale může obsahovat i podněty pro systémové řešení na centrální úrovni.
- Opatření navazuje na Krajský plán vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením.

2.3.4 Veřejný prostor a životní prostředí

- Cílem opatření je systémové vytváření příznivých podmínek pro rodinný život ve veřejných prostorech a péči o životní prostředí nejen ve smyslu ekologie. Opatření zahrnuje i sdílení příkladů dobré praxe v rámci kraje, na celorepublikové úrovni i ze zahraničí.

2.3.5 Koordinace dostupného bydlení v obcích

- Kraj ze své pozice přímo nerealizuje projekty v oblasti bydlení, nicméně je kompetentní koordinovat uspokojování potřeb rodin v oblasti bydlení ve spolupráci s obcemi a vytvářet pro obce metodické zázemí. Opatření zahrnuje také podávání podnětů pro smysluplné nastavení dotačních programů na centrální úrovni v oblasti bydlení, a to na základě zkušeností získaných při spolupráci s obcemi.

2.4 Podpora a koordinace krajské rodinné politiky

2.4.1 Průběžné systematické mapování potřeb rodin a potřeb obcí v oblasti rodinné politiky

- Pro adekvátní zacílení opatření rodinné politiky je nezbytné mít k dispozici definovaný soubor analytických dat, který kontinuálně v čase popisuje vývoj potřeb rodin a obecních společenství. Sledovaná data je možné získávat a zpracovávat systematicky ve spolupráci s univerzitním prostředím a mohou být dostupnou datovou základnou pro přípravu opatření rodinné politiky pro subjekty státní správy a samosprávy na různých úrovních.

2.4.2 Systémová podpora prorodinných aktivit

- Dotační podpora prorodinných aktivit je v současné době přidělována v rámci různých programů a podle různých kritérií. Je třeba napříč programy vyhodnotit, zda jsou nastavené tak, aby pokrývaly potřeby cílových skupin, vzájemně se doplňovaly, v případě potřeby na sebe navazovaly a sledovaly společné cíle. Smyslem této koordinace je zvýšení efektivity při dosahování cílů prorodinných aktivit, které jsou podporovány. Vytvoření systému podpory se týká jak dotačních programů kraje navzájem mezi sebou, tak i dalších forem podpory.

2.4.3 Zvýšení informovanosti rodin

- Cílem opatření je poskytovat rodinám dostupné, ucelené, strukturované, srozumitelné informace o dění v kraji, které jsou různým způsobem důležité nebo zajímavé pro rodinu. Příležitostí k rozvoji informovanosti rodin je již fungující webová stránka krajprorodinu.cz, webové stránky Pardubického kraje, profil Pardubického kraje na Facebooku a časopis pro rodinu.

2.4.4 Optimalizace procesů na krajském úřadu

- Vzhledem k tomu, že rodinná politika je průřezová a svým charakterem se dotýká gescí různých resortů, je k jejímu systémovému uchopení v rámci krajského úřadu nezbytná podpora politického vedení kraje i úředního aparátu.
- Implementace rodinné politiky do struktury kraje je proces, který předpokládá spolupráci všech dotčených resortů tak, aby včlenění rodinné politiky do struktury kraje bylo efektivní vzhledem k vnitřním procesům úřadu i vzhledem k vnějším vztahům.
- Jako vhodné se ukazuje zřízení pozice krajského koordinátora rodinné politiky.

III.

Podpora a pomoc rodinám v nepříznivé životní situaci

Nepříznivá situace rodiny může mít nejrůznější příčiny. Může postihnout rodinu jako celek, nebo některého z jejích členů, ale následně ovlivní i další členy rodiny. Může vznikat uvnitř rodiny, vlivem prostředí, ve kterém rodina žije, i kombinací vnitřního i vnějšího prostředí. Vzhledem k velké různosti příčin vzniku nepříznivé situace je třeba vytvářet celou škálu opatření, která členům rodiny pomůžou a podpoří je při řešení následků nepříznivé situace.

3.1 Dostupnost zdravotních a sociálních služeb

3.1.1 Rozvoj terénních, ambulantních a pobytových služeb

- Opatření pracuje s rozvojem služeb jako s plánovaným procesem, ke kterému dochází na základě zjištěných potřeb obyvatel. Akceptovanou metodou rozvoje služeb je komunitní plánování. Kraj má ze zákona povinnost vytvářet střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na tříleté období a na jeho základě pak vytváří každoroční akční plány.

3.1.2 Dostupnost dětských psychologů a dětských psychiatrů

- V analytické části koncepce byl veřejností i odborníky identifikován dlouhodobě se zvyšující nedostatek těchto profesionálů. Jestliže jsme si vytkli jako jeden ze základních cílů práce s ohroženou rodinou včasné podchycení vznikajícího problému v rodině, musí následně existovat funkční síť odborníků, kteří dokážou zachycený problém efektivně řešit.

3.2 Podpora péče v přirozeném prostředí

3.2.1 Podpora pečujících osob

- Základní, přirozenou a zároveň nejlevnější formou péče o seniory, osoby se zdravotním postižením nebo chronickým onemocněním i další osoby, které potřebují péči, je neinstitutionalizovaná (neformální) péče poskytovaná v domácím prostředí ostatními členy rodiny, případně širším okolím v rámci místního společenství.
- Jak vyplývá z dlouhodobé praxe a zároveň s tím, jak tato forma péče neustále nabývá na významu, však zároveň i tato forma péče vyžaduje plánovanou a promyšlenou síť efektivní podpory.
- Rozvoj služeb pro děti i dospělé (například odlehčovacích služeb, rané péče), které významně přispějí k podpoře neformálních pečujících.

3.2.2 Pokračování v implementaci změn v péči o ohrožené děti, sanace rodiny

- Pardubický kraj realizoval v letech 2015 – 2017 projekt, v jehož rámci vznikly transformační plány pro dětské domovy a dětská centra. Transformační plány, jejichž cílem je institucionální péči v těchto zařízeních co nejvíce přiblížit životu v běžné rodině se postupně uskutečňují, v jejich naplňování je ale třeba pokračovat.
- Sanace rodiny je efektivní metodou preventivní sociální práce v případech ohrožení vývoje dítěte a předchází nutnosti pobytu dítěte v institucionální péči.

3.2.3 Rozvoj pěstounské péče

- Pěstounská péče umožňuje kvalitní život v rodině dětem, o které se z různých důvodů nemohou nebo neumí postarat vlastní biologičtí rodiče, a které by jinak musely být umístěny do ústavní péče nebo které by v ní musely setrvat. Opatření cílí na osvětovou činnost v oblasti pěstounské péče mezi laickou i odbornou veřejností a na rozvoj procesů, které jsou pro poskytování pěstounské péče nezbytné.

3.3 Prevence sociálně patologických jevů

3.3.1 Podpora komunitního života

- Opatření je založeno na poznatku, že komunity samy o sobě, při poskytnutí odpovídající podpory ze strany odborných služeb a samosprávy, dokážou čelit vzniku mnoha sociálně patologických jevů. Předpokladem je identifikace jedinců s komunitou, zapojení se do života komunity a soulad s hodnotami uznávanými v komunitě.

3.3.2 Zvýšení informovanosti o službách pro rodiny a pro seniory

- Povědomí o službách pro rodiny a pro seniory je dlouhodobě na nízké úrovni. Vyplývá to jednak z poznatků odborníků, které jsou uvedeny v analytické části koncepce, ale zároveň to samé vyplynulo i z dotazníkového šetření pro veřejnost. Rodiny a obzvláště senioři tak mohou setrávat v nepříznivé životní situaci, aniž by věděli, že existuje služba, která by jim mohla pomoci. Nepříznivá životní situace se tak může prohlubovat a její řešení se stává obtížnějším.

3.3.3 Cíleně zaměřená prevence

- Opatření se zaměřuje na sociálně patologické jevy, které se ve společnosti objevují dlouhodobě a ohrožují nebo jinak negativně ovlivňují široké skupiny obyvatel kraje (například bezdomovectví, různé formy závislostí, zadluženost, sociální izolace, problematika ICT a internetových sociálních sítí, šikana, domácí násilí). Opatření zahrnuje také podporu služeb, které poskytují různé formy preventivních aktivit (například v oblasti finanční gramotnosti).

3.4 Systémová mezipřesortní spolupráce

3.4.1 Podpora komunitního života

- Jedná se o podporu a rozvoj spolupráce zejména v resortech zdravotnictví – sociální věci – školství – justice. Spolupráce dosud probíhá často nahodile a na základě osobních kontaktů mezi odborníky z různých resortů. V rámci opatření má dojít k vytvoření systému mezipřesortní spolupráce, který má vést k včasné identifikaci problémů v rodinách a včasné pomoci ohroženým rodinám či ohroženým dětem.

Vybrané ukazatele z analytické části koncepce

Demografické, ekonomické a společenské tendence života rodin v Pardubickém kraji

Následující přehled přináší vstupní determinanty úvah, které se promítly do návrhové části koncepce. Představujeme zde klíčové demografické, sociální a ekonomické tendence. Při přípravě této části koncepce byla využita dostupná data převážně ze zdrojů Českého statistického úřadu až do roku 2018 (data roku 2019 nebyla, až na výjimky, ke dni vydání koncepce k dispozici). Veškeré informace jsou uvedeny podrobně (včetně tabulek, grafů a v případě dostupných dat i podrobnějšího územního pohledu) v úplném znění koncepce na webu www.krajprorodinu.cz a www.pardubickykraj.cz.

Shrnutí základních tendencí života rodin v Pardubickém kraji

- Populace **stárne**.
- **Zvyšuje se věk**, ve kterém osoby **zakládají rodiny**.
- Zlepšení zdravotní péče neznamená nutně zlepšení zdraví populace, **rodiny jsou nuceny starat se o jinak závislé osoby** než pouze o děti.
- Primární determinantou pohybu obyvatelstva je migrace. **Nelze v budoucnu očekávat nárůst populace** jak tomu bylo po druhé světové válce a následně při generaci tzv. „Husákových dětí“, naopak **bude docházet k populačnímu poklesu**. **Drobné výkyvy může způsobit jedině příliv zahraničních migrantů** (alespoň krátkodobě) **v závislosti na situaci na trhu práce**.
- Se strukturou trhu práce souvisí tedy i perspektiva zaměstnanosti. Ta se bude odvíjet od celostátních tendencí a případných změn na trhu práce, včetně **dopadů očekávaného ekonomického útlumu**.
- Nelze očekávat, že by se **náklady na důchody výrazně snižovaly**, stejně tak další **výdaje na sociální zabezpečení**. Do popředí se dostává **problematika péče o závislé osoby v rodině**, neboť **pomáhající instituce nemají kapacity uspokojit všechny zájemce**.

- Nelze očekávat, že by se náklady na důchody výrazně snižovaly, stejně tak další výdaje na sociální zabezpečení. Do popředí se dostává **problematika péče o závislé osoby v rodině**, neboť **pomáhající instituce nemají kapacity uspokojit všechny zájemce**.
- Roste počet domácností jednotlivců a neúplných rodin a zároveň klesá počet úplných rodin. Ve struktuře domácností se projevuje **odkládání vstupu do manželství do pozdějšího věku**, resp. nahrazování manželství nesezdaným soužitím či **preferencí života bez partnera** (tzv. single). Působí zde vlivy demografické (včetně stárnutí populace a prodlužování délky života), ekonomické i společenské.
- **Nezaměstnanost** v Pardubickém kraji je sice **jedna z nejnižších** v mezikrajském srovnání, **příjmy domácností** však nadále **patří také k nejnižším**. Přibližně **každá čtrnáctá domácnost v kraji vychází s příjmem s velkými obtížemi a každá sedmá domácnost s obtížemi**.
- **Podprůměrné mzdy** v kraji mají dopad na **nižší hodnotu starobních důchodů** oproti republikovému průměru.

Demografický vývoj

- K 31. 12. 2018 žilo v Pardubickém kraji **520,3 tisíc obyvatel včetně cizinců**, což je **nejvíce od vzniku kraje** v roce 2000; zároveň jde o čtvrtý nejnižší počet obyvatel mezi kraji ČR. Podíl obyvatel kraje žijících v obcích se statutem města (62 % ke konci roku 2018) je v mezikrajském srovnání pátý nejnižší.
- Z dlouhodobého pohledu působí na **růst počtu obyvatel** v Pardubickém kraji především stěhování. Zatímco saldo zahraniční migrace dosahuje v kraji kladných hodnot trvale již od roku 2004, tzv. **vnitřní migraci** (přes hranici kraje v rámci ČR) kraj obyvatele již od roku 2011 ztrácí. Vliv **přirozeného pohybu obyvatel** (rozdíl počtu narozených a zemřelých) je v kraji po roce 2010 při kolísavém průběhu zanedbatelný.
- **Obyvatelstvo kraje, obdobně jako populace celé ČR, dlouhodobě stárne**. V roce 2018 připadalo v kraji na 100 dětí do 15 let již 126 seniorů starších 65 let (jde však o šestou nejnižší hodnotu mezi všemi kraji ČR). Průměrný věk žijících mužů i žen byl v roce 2018 v mezikrajském srovnání rovněž **šestý nejnižší** (41,0 let muži a 43,8 let ženy). Za posledních 10 let zestárlo obyvatelstvo kraje o 2,1 roku.
- **Ke konci roku 2018 žilo v kraji 17 575 cizinců, což byl nejvyšší zaznamenaný počet za dobu jeho existence**. Podle státního občanství byli v kraji nejpočetněji zastoupeni občané Ukrajiny (26,5 %) a Slovenska (23,3 %), následovali občané Vietnamu (8,5 %), Polska (7,1 %), Rumunska (6,1 %), Bulharska (5,8 %) a Mongolska (5,1 %). Spolu s přibývajícím počtem cizinců **roste také jejich podíl na populaci kraje** - z 1,3 % ke konci roku 2005 (11. podíl mezi kraji) na 3,4 % ke konci roku 2018 (8. podíl).
- Ještě na počátku 90. let minulého století se v kraji ročně rodilo přes 6 tisíc dětí, následoval však prudký **pokles porodnosti** (změna životního stylu, odkládání mateřství do pozdějšího věku). Nejméně dětí za posledních 30 let se v kraji narodilo v roce 2001 (4,5 tis.). Následoval pozvolný růst na maximální hodnotu téměř 5,8 tis. v roce 2008. V dalších pěti letech pak počty živě narozených převážně klesaly (na 5,1 tis. v roce 2013), poté se přes meziroční kolísavý vývoj projevoval **trend mírného růstu** (na 5,5 tis. živě narozených v roce 2018).

- Již téměř polovina dětí se rodí mimo manželství (48,9 % v kraji v roce 2018, což je mezi kraji šestá nejnižší hodnota při 48,5% podílu v celé ČR). **Podíl mimomanželských dětí** přitom neustále **roste**, i když v posledních letech stále pomalejším tempem. Ještě na počátku 90. let podíl dětí narozených neprovdaným matkám v kraji nedosahoval ani jedné desetiny a byl v mezikrajském srovnání třetí nejnižší.
- Svě **první dítě** rodily ženy v kraji v průměru ve 28,5 letech, což je hodnota 0,5 roku pod průměrem ČR a zároveň pátý nejnižší průměrný věk prvorodiček v mezikrajském srovnání. Za posledních deset let vzrostl průměrný věk prvorodiček v kraji o jeden rok, ve srovnání s rokem 1991 jsou matky při prvním porodu starší o 6,7 roku.
- **Úhrnná plodnost** v kraji mezi lety 1991 a 2001 klesla z 1,91 na 1,13 dítěte na jednu ženu (k zajištění prosté reprodukce je přitom třeba dosažení hranice 2,1 dítěte na ženu). Následoval (přes meziroční výkyvy) postupný nárůst na 1,74 narozených dětí na jednu ženu v kraji v roce 2018, což byl pátý nejvyšší počet mezi kraji. Zároveň je patrný neustálý **posun maximální plodnosti do vyšších věkových kategorií žen** – v kraji z 20 až 23 let před třiceti lety na 29 až 32 let v posledním čtyřletém období (2015 až 2018).
- U všech stupňů vzdělání mají podle sčítání lidu 2011 ženy nejčastěji dvě děti (výjimkou jsou ženy bez vzdělání, mezi nimiž je nejvyšší zastoupení bezdětných; jejich zastoupení v populaci žen je však velmi nízké a jejich vliv na celkovou plodnost minimální). Je patrné, že **ženy s vyšším vzděláním mají v průměru méně dětí**. Nejvyšší hodnota ukazatele plodnosti byla v roce 2011 zjištěna u žen se středním vzděláním bez maturity vč. vyučených.
- **Střední délka života (naděje dožití) se dlouhodobě prodlužuje, a to rychleji u mužů.** Od roku 2001 vzrostla v Pardubickém kraji naděje dožití při narození u mužů o 3,6 roku na 76,5 let (4. nejvyšší naděje dožití mezi kraji) a u žen o 3,3 roku na 82,3 let (6. nejvyšší). Muž ve věku 65 let v kraji má pravděpodobně před sebou ještě 16,5 let života, stejně stará žena 19,8 let. Bez zdravotního omezení (naděje dožití ve zdraví) má podle dostupných dat za ČR v roce 2017 muž ve věku 65 let naději prožít ještě 7,6 roku a žena 8,5 roku.
- **Potratovost** v kraji v posledních letech kolísá (průměrné roční počty potratů se v posledních letech pohybovaly okolo 1,6 tis.), celkově však **vykazuje (stejně jako v celé ČR) klesající trend**, na němž se podílí především pokles počtu uměle přerušovaných těhotenství. Výrazně nižší potratovost ve srovnání s počátkem 90. let souvisí také s vyšší mírou využívání hormonální antikoncepce u žen. Potratovost v kraji (měřeno celou řadou relativních ukazatelů) dlouhodobě patří k nejnižším v mezikrajském srovnání.
- **Roční počty sňatků** se v Pardubickém kraji (i v celé ČR) snižovaly od počátku 90. let v souvislosti se změnami v populačním klimatu, ke kterým po roce 1989 došlo. Vůbec nejméně sňatků bylo v kraji evidováno v roce 2013, a to 2 057 (počátkem 90. let bylo přitom v kraji uzavíráno v průměru 3,5 tis. sňatků ročně). V průběhu roku 2018 bylo v kraji uzavřeno 2 648 manželství, což je nejvíce od lokálního maxima (2 765 sňatků) v roce 2007. Přibližně tři čtvrtiny ženichů i nevěst vstupují do manželství poprvé.

- Změny ve věkové struktuře populace a trend odsouvání uzavření manželství do vyššího věku se odrazily ve struktuře sňatků podle věku snoubenců. Zatímco v roce 2002 tvořily nevěsty mladší 25 let 42 %, v roce 2018 to bylo 15 %. Zastoupení nevěst nad 35 let vzrostlo z 12 % v roce 2002 na 29 % v roce 2018. Ve srovnání s ostatními kraji vyšší zastoupení snoubenců do 30 let se odráží v nižším **průměrném věku při prvním sňatku**, který byl v roce 2018 u mužů (31,8 roku) i u žen (29,1 let) **druhý nejnižší v mezikrajském srovnání**.
- **Počty rozvodů vykazují dlouhodobě s mírnými výkyvy klesající trend.** V kraji bylo v roce 2018 rozvedeno celkem 1 120 manželství, což je nejméně v celé časové řadě od roku 1990. **Pardubický kraj se řadí ke krajům se spíše nižší intenzitou rozvodovosti.** Při setrvání měř rozvodovosti roku 2018 by v kraji skončilo rozvodem 42,8 % manželství, což je při republikovém průměru 44,8 % pátá nejnižší hodnota. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu dosáhla v roce 2018 v kraji 13,5 roku (v roce 2008 to bylo 12,6 let).
- **Podíl rozvodů s nezletilými dětmi v kraji dlouhodobě převyšuje republikový průměr.** V roce 2018 zaujímaly v kraji 59,9 % ze všech rozvodů, což byla čtvrtá nejvyšší hodnota v mezikrajském srovnání. Ve struktuře rozvodů s nezletilými dětmi se v posledních letech projevuje pokles podílu rozvodů s jedním dítětem ve prospěch rozvodů se dvěma a více dětmi.
- Podle výsledků projekce obyvatelstva by měl dosavadní nárůst počtu obyvatel Pardubického kraje pokračovat přibližně ještě v následujících deseti letech, **po roce 2030 by již mělo docházet k populačnímu poklesu.** Hlavním důvodem bude ztráta obyvatel přirozenou měnou (převaha počtu zemřelých nad narozenými). Počet obyvatel by měl klesat i díky vnitřnímu stěhování ve vztahu k ostatním krajům ČR. **Jedinou složkou populačního vývoje, u které je v kraji očekávána kladná bilance, je zahraniční stěhování.**
- Nadále **bude pokračovat stárnutí populace**, předpokladem je i prodlužující se naděje dožití. Po vstupu silných populačních ročníků narozených v 70. letech minulého století do věkové kategorie 65letých a starších **dojde k výraznému nárůstu indexu stárí** (po roce 2040 by mělo na 100 dětí mladších 15 let v kraji připadat již více než 190 seniorů).

Vzdělání a vzdělávání

- Podle výsledků Výběrového šetření pracovních sil ČSÚ v Pardubickém kraji **klesá podíl obyvatel se základním vzděláním a bez vzdělání** a naopak roste **podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel.** Zvolna **přibývá obyvatel, kteří dosáhli vzdělání s maturitní zkouškou** a naopak **klesá podíl obyvatel, kteří dosáhli středoškolského vzdělání bez maturity.**
- **Vzdělanost populace roste rychleji u žen.** V posledních pěti letech byl přitom v kraji podíl vysokoškoláček mezi ženami vyšší oproti zastoupení vysokoškoláků mezi muži (hodnoceno v populaci 15leté a starší). Naopak počet žen se základním vzděláním a bez vzdělání se v kraji snížil, počet mužů s tímto stupněm vzdělání po předchozím poklesu přechází postupně ve stagnaci.
- **V porovnání s celou Českou republikou** vykazoval Pardubický kraj v roce 2018 **mírně nižší podíl obyvatel se základním vzděláním a bez vzdělání a zároveň také zřetelně nižší podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel.** Naopak **středoškolsky vzdělaných obyvatel bylo v kraji oproti ČR nadprůměrně** (v oborech bez maturity i v oborech zakončených maturitní zkouškou).

- Obsazenost škol nižších stupňů je do značné míry ovlivněna vývojem porodnosti. Za období posledních 14 let můžeme v Pardubickém kraji zaznamenat růst počtu dětí v **mateřských školách** až do školního roku 2014/15, kdy dosáhl svého maxima (19,1 tis.) a poté se mírně snížil. Ve stejném období dosáhl počet žáků **základních škol** v kraji svého minima ve školním roce 2010/11. Od školního roku 2011/12 počet žáků ZŠ po předchozím snižování opět zřetelně roste a přibližuje se hodnotám, kterých dosahoval na počátku zmiňovaného období posledních 14 let.
- Na **středních školách** v kraji došlo k výraznému snížení počtu žáků mezi školními roky 2009/10 až 2014/15 (v denním studiu o 4,9 tis. na 20,8 tis.); pokles byl následně vystřídán stagnací, která přechází v nepatrný růst. Počet studentů **vysokých škol** (studujících v kraji) začal od akademického roku 2012/13 po předchozím nárůstu a následné stagnaci klesat; pokles se však postupně zpomaluje.
- Podle výsledků projekce by měl počet obyvatel mladších 30 let v kraji postupně **klesat** ze současných téměř 165 tisíc (31,7 % populace kraje), na 152 tis. v roce 2070 (30,5 % odhadovaného počtu obyvatel). **Do roku 2030** by mělo při předpokládaném poklesu počtu **narozených** v kraji ubývat dětí ve věku docházky do **mateřských škol** (2– 5 let). Snižovat by se měly i počty dětí ve věku, kdy navštěvují **první stupeň ZŠ** (6–10 let), naopak děti ve věku odpovídajícímu **druhému stupni ZŠ** (11–15 let) by mělo přibývat. Přírůstek lze do roku 2030 očekávat také u počtu osob ve věku **středoškolského** (16–19 let) i **vysokoškolského vzdělávání** (20–24 let). Počet mladých osob (ve věku 25–29) **vstupujících na trh práce** by se měl naopak snížit.

Ekonomická aktivita

- V letech 2013 až 2018 tvořilo pracovní sílu (zaměstnaní + nezaměstnaní) v kraji v průměru 263 tis. osob, což je **nejvyšší počet ekonomicky aktivních od počátku sledování** v roce 1993. **Počty ekonomicky neaktivních** (hodnocena kategorie 15letých a starších tvořená zejména studenty, nepracujícími starobními důchodci, dlouhodobě nemocnými nebo invalidními osobami či osobami na rodičovské dovolené) **po dlouhodobém růstu** poklesly v posledních pěti letech na 174 tis. osob.
- **Ženy** jsou **na ekonomicky aktivních osobách** v kraji dlouhodobě zastoupeny v průměru 44 % s tendencí **mírného růstu** v posledních deseti letech. Podíl žen **mezi ekonomicky neaktivními** naopak **dlouhodobě mírně klesá** – ze 65 % v polovině 90. let na současných 60 %.
- Zatímco počet zaměstnaných juniorů (hodnocena věková kategorie 20–29 let) v posledních letech vykazoval převážně klesající trend (demografické vlivy, preference studia), počet zaměstnaných ve věku 55 až 64 let se neustále zvyšoval (rovněž v důsledku demografického vývoje, ale i vlivem prodloužování věku odchodu do důchodu). Oproti republikovým hodnotám **v kraji zjišťujeme výrazně nadprůměrnou míru zaměstnanosti juniorů, míru zaměstnanosti osob v předdůchodovém věku v kraji dlouhodobě za republikovým průměrem zaostává.**
- Z hlediska postavení v zaměstnání tvoří **největší podíl zaměstnaných osob zaměstnanci vč. členů produkčních družstev** (85,8 % v kraji v roce 2018, což je 3. nejvyšší podíl mezi kraji, absolutně 221,8 tis. osob). V postavení podnikatelů (tj. zaměstnavatelů a pracujících na vlastní účet) působilo v roce 2018 v kraji 13,9 % zaměstnaných osob (celkem 35,9 tis. osob). **Podíl podnikatelů v kraji dlouhodobě patří k nejnižším v mezikrajském srovnání** (v roce 2018 třetí nejnižší za Karlovarským a Moravskoslezským krajem při republikovém podílu 16,5 %). **Za průměrem ČR výrazněji zaostává podíl pracujících na vlastní účet** (v roce 2018 v kraji 10,3 % všech zaměstnaných, v ČR 13,3 %).

- Úroveň mezd mužů je dlouhodobě vyšší než úroveň mezd žen. **Mzdy především u mužů v Pardubickém kraji patří v mezikrajském srovnání k nejnižším.** To se odráží i v podprůměrné hodnotě starobních důchodů. Průměrná měsíční výše starobního důchodu plného bez souběhu s pozůstalostním u mužů v prosinci 2018 byla čtvrtá nejnižší mezi kraji, u žen se jednalo o hodnotu uprostřed mezikrajského žebříčku. Kraj se dlouhodobě (hodnoceno od roku 2010) vyznačuje druhým nejvyšším podílem příjemců předčasných starobních důchodů mezi všemi starobními důchodci za Krajem Vysočina.
- **Podíl nezaměstnaných osob v kraji v posledních pěti letech patřil k nejnižším v mezikrajském srovnání.** Ke konci roku 2018 byl hodnotou 2,19 % 3. nejnižší za Prahou a Plzeňským krajem při republikovém průměru 3,07 %; podíl nezaměstnaných mužů (2,20 %) byl oproti ženám (2,18 %) jen nepatrně vyšší. V dubnu až srpnu i říjnu a listopadu 2019 byla nezaměstnanost v kraji vůbec nejnižší ze všech krajů, na konci prosince 2019 (2,20 %) pak byla druhá nejnižší za Prahou.

Domácnosti

- Podle výsledků sčítání lidu v kraji i celé ČR dlouhodobě **roste počet domácností jednotlivců a neúplných rodin**, na druhé straně **klesá počet úplných rodin**. Ve struktuře domácností se projevuje odkládání vstupu do manželství do pozdějšího věku, resp. nahrazování manželství nesezdaným soužitím či preference života bez partnera (tzv. single). Působí zde vlivy demografické (včetně stárnutí populace a prodlužování délky života), ekonomické i společenské. Mezi sčítáními lidu v letech 1991 a 2011 vzrostl počet domácností jednotlivců v kraji téměř o 40 % ze 45 tis. na 63 tis. (v celé ČR o necelých 31 %). Zároveň ve stejném období došlo v kraji k téměř patnáctiprocentnímu poklesu počtu úplných rodin ze 127 tis. na 108 tis. doprovázenému 46% nárůstem počtu neúplných rodin (ze 17 tis. na 25 tis.).
- Oproti republikovým hodnotám se v kraji dlouhodobě projevuje **nadprůměrné zastoupení úplných rodin** (především s ekonomicky závislými dětmi ve věku 0–25 let); **podíl neúplných rodin i domácností jednotlivců naopak průměru ČR podle výsledků sčítání lidu nedosahuje.** Oproti roku 1991 se ve struktuře rodinných domácností v kraji snížilo zastoupení úplných rodin se závislými dětmi (ze 49 % na 34 %), naopak podíl úplných rodin bez závislých dětí vzrostl (ze 39 % na 47 %). Zvýšilo se i zastoupení neúplných rodin, ať již s dětmi (z téměř 7 % na 10 %), či bez dětí (z 5 % na 9 %).
- Ve srovnání s republikovými hodnotami je **v kraji vyšší průměrný počet členů domácností** – v roce 2011 připadalo v kraji na jednu hospodařící domácnost v průměru 2,42 členů při celorepublikovém průměru 2,34. Hospodařící domácnost je tvořena osobami, které společně hradí výdaje domácnosti (včetně dětí, které do domácnosti patří).
- **V průměru lépe technicky vybavené byty obývají úplné rodiny.** Pouze 2,1 % z nich bydlelo v době sčítání lidu 2011 v kraji v bytech se sníženou kvalitou (bez ústředního topení s částečným příslušenstvím). U neúplných rodin přitom činil tento podíl 4,8 %. Byty se sníženou kvalitou nejčastěji obývaly vícečlenné nerodinné domácnosti (17,7 % z nich) a domácnosti jednotlivců (8,3 %), které oproti rodinným domácnostem častěji bydlí v nájemních bytech.

- **Náklady na bydlení domácností v Pardubickém kraji patří dlouhodobě podle výsledků šetření ČSÚ Životní podmínky k nejnižším mezi kraji.** Projevuje se zde mimo jiné i nadprůměrné zastoupení domácností žijících v rodinných (tedy nejčastěji vlastních) domech. Měsíční náklady na bydlení dosáhly podle zjišťování v roce 2018 v Pardubickém kraji 5 004 Kč na domácnost, což představuje třetí nejnižší měsíční náklady mezi kraji ČR za Krajem Vysočina a Jihočeským krajem (stejně pořadí jako v předchozím roce).

Výstupy z kulatých stolů a workshopů

- V průběhu přípravy koncepce se uskutečnilo šest pracovních setkání aktérů rodinné politiky z Pardubického kraje i z dalších krajů České republiky. Setkání byla zaměřena jednak na konkrétní témata, jednak na ověření správnosti dosavadních analytických zjištění.
- **Specifická témata kulatých stolů a workshopů byla:**
 - ➔ Prevence, výchova a vzdělávání žáků a studentů na školách v oblasti rodičovství, zdravých partnerských vztahů a v oblasti etických a morálních hodnot
 - ➔ Včasná identifikace problému v rodině a efektivní spolupráce při jeho řešení
 - ➔ Spolupráce zaměstnavatelů a veřejné správy na místní úrovni

Závěry z pracovních setkání jsou podrobně popsány v úplném znění koncepce na www.krajprorodinu.cz a na www.pardubickykraj.cz.

Výstupy z dotazovaných šetření

- Ve spolupráci s Univerzitou Pardubice zrealizovala regionální platforma rodinné politiky dvě dotazníková šetření. Výstupy z těchto šetření slouží k ověření hypotéz, se kterými regionální platforma pracovala při přípravě koncepce, a proto tvoří další podstatný analytický materiál pro návrhovou část koncepce.
- **Dotazníková šetření byla zaměřena následujícím způsobem:**
 - ➔ Dotazníkové šetření pro veřejnost (na téma rodinné politiky)
 - ➔ Dotazníkové šetření pro zaměstnavatele (na téma sladění rodiny a práce)

Výstupy z dotazníkových šetření jsou podrobně popsány v úplném znění koncepce na www.krajprorodinu.cz a na www.pardubickykraj.cz.

Členové regionální platformy rodinné politiky Pardubického kraje:

Petra Benešová	členka Rady města Litomyšl, vedoucí rodinného centra provozujícího mikrojesle
Ing. Bohumil Bernášek	člen Rady Pardubického kraje zodpovědný za školství
Bc. Milena Brzoňová	ambasadorka (vedoucí) Klubu seniorů Svitavy
lic. Ivana Burešová	regionální pracovnice Odborového svazu zdravotnictví a sociální péče ČR, Českomoravské konfederace odborových svazů ČR
Mgr. Monika Čuhelová	školní psycholožka
Otakar Klepárník	místopředseda představenstva Krajské hospodářské komory Pardubického kraje
Ing. Petr Klimpl	ředitel Úřadu práce České republiky – krajské pobočky v Pardubicích, člen Zastupitelstva města Pardubic
Vladimíra Krejčíková	zástupkyně Sítě pro rodinu, koordinátorka projektů Rodinného a vzdělávacího centra Holoubek Oblastní charity Pardubice
Mgr. Ivana Liedermanová	vedoucí odboru školství, kultury a sportu Magistrátu města Pardubic
Bc. Jana Machová	ředitelka Koalice nevládek Pardubicka, z. s.
RNDr. Eva Malinová	ředitelka úřadu Krajské hospodářské komory Pardubického kraje
Mgr. Jan Mandys, Ph.D.	výzkumný pracovník Univerzity Pardubice v oblasti sociální politiky, vedoucí pracovní skupiny Osoby ohrožené sociálním vyloučením a v obtížné životní situaci Komunitního plánování sociálních služeb města Pardubic
PhDr. Roman Miletín	psycholog, ředitel Poradny pro rodinu Pardubického kraje, člen celorepublikové platformy rodinné politiky
František Moudr, DiS.	krajský poradce pro Pardubický kraj v systémovém projektu MPSV Krajská rodinná politika
Dušan Pávek, dipl. um.	starosta města Jevíčka, se zkušeností ředitele ZUŠ
MUDr. Drahomíra Peřinová	dětská lékařka, odborná poradkyně Pardubického kraje, se zkušeností ředitelky dětského centra
Mgr. Radka Svatošová	ředitelka odboru marketingu Národní rady osob se zdravotním postižením ČR
PaedDr. Zdenka Šáňdörková, Ph.D.	speciální pedagožka, odborná asistentka Katedry věd o výchově Univerzity Pardubice, vedoucí pracovní skupiny Osoby se zdravotním postižením Komunitního plánování sociálních služeb města Pardubic
Ing. Pavel Šotola	člen Rady Pardubického kraje zodpovědný za sociální péči a neziskový sektor
Ing. Veronika Tichá	ředitelka Krajské správy Českého statistického úřadu v Pardubicích
Ing. Mgr. Ladislav Traxler	psychoterapeut, manželský, partnerský a rodinný poradce

Stálí externí odborní spolupracovníci regionální platformy:

Ing. Hedvika Fialová	vedoucí oddělení informačních služeb Krajské správy Českého statistického úřadu v Pardubicích
Mgr. Monika Jirásková	ředitelka Centra celoživotního vzdělávání - zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Pardubického kraje
Ing. Martin Maštálka, Ph.D.	vedoucí Ústavu regionálních a bezpečnostních věd Fakulty ekonomicko-správní Univerzity Pardubice
Bc. Irena Tlapáková	odbor školství Krajského úřadu Pardubického kraje
Ing. Tomáš Vlasák	ředitel Regionální kanceláře pro Pardubický kraj Agentury pro podporu podnikání a investic CzechInvest

Text: Regionální platforma rodinné politiky Pardubického kraje
Grafický návrh a sazba: Kristýna Mrázková
Tisk: Tiskárna fronte s.r.o.

Vydal: Pardubický kraj 2020

Pardubický kraj